

Életrajzok dióhéjban – A National Geographic ismeretterjesztő sorozata

Vukov Mária

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1117 Budapest, Múzeum krt.4.
(rizsusz@gmail.com)*

Összefoglaló

Dolgozatom témája a National Geographic ismeretterjesztő, ifjúsági könyvsorozata. Elsősorban a magyar kiadással foglalkoztam, a hazánkban megjelent négy könyv tipográfiájával, arculatával, de a könyvsorozat amerikai mintájáról is olvasható egy áttekintés az esszében. A honi könyvek négy jelentős történelmi személyiséget mutatnak be: Gandhi, Leonardo da Vinci, Nagy Sándor valamint Galileo Galilei a címszereplők. A sorozatot Philip Wilkinson: Gandhi című darabja által vettem górcső alá, melyről Szentirmay Katalin tipográfust kérdeztem.

Kulcsszavak: National Geographic, Gandhi, ifjúsági, történelmi, életrajz

Abstract

The topic of my study is the educational, juvenile bookseries of National Geographic. First of all, I worked on the Hungarian editions, on the typography and outlook of the four books published in Hungary. However, I have written an overview about the American sample, too. The Hungarian editions present four important historical persons: Gandhi, Leonardo da Vinci, Gallileo Galilei and Alexander, the Great. I examined the series with the help of 'Gandhi' by Philip Wilkinson and interviewed the Hungarian typographer, Katalin Szentirmay about it.

Keywords: National Geographic, Gandhi, juvenile, historical, biography

Bevezetés

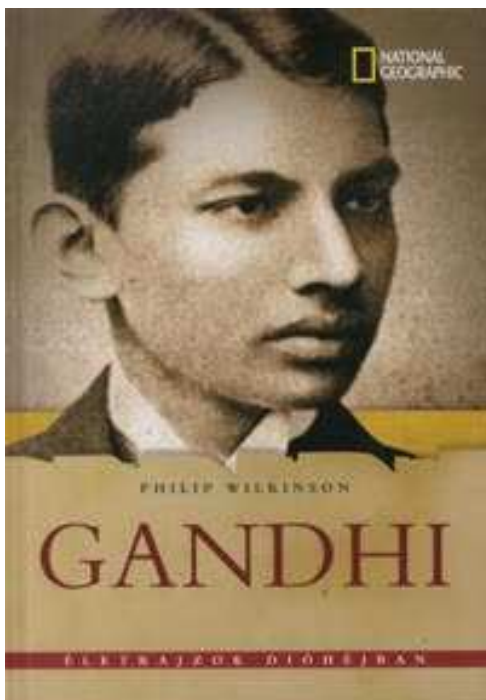
Világszerte számtalan könyvvel jelent meg - hatalmas sikerrel és érdeklődéssel övezve a National Geographic World History Biographies sorozata, mely hazánkat is elérte. Amerikában az eredeti példányokban olvashatunk többek között Mao Zedong, Mandela, Marco Polo, Mozart és Marie Curie életéről is, ezzel szemben Magyarországon mindössze négy könyvet: Gandhi, Leonardo da Vinci, Galileo Galilei valamint Nagy Sándor életrajzát fordították le és adták az Életrajzok dióhéjban sorozat részeként. A könyvsorozat célközönsége elsősorban a fiatalabb korosztály (10-14 évesek), célja a gyerekek érdeklődését felkelteni a történelem, a tanulás iránt, segíti kialakítani az alapműveltségüket.

A magyar kiadás

Hazánkban a Geographia Kiadó közreműködésével került piacra a híres emberek életrajzi sorozata 2006-ban (mely ma Officina '97

Kiadó néven működik). Mivel a sorozat átvett könyvekből áll, a magyar tipográfusnak könnyebb volt a feladata, mindössze átalakító munkálatokat kellett végeznie, magyar igényekre szabni, kisebb igazításokat eszközölni a könyveken. Ez annál is inkább igaz, mivel a National Geographic szigorúan védte az eredeti arculatát, valamint ügyelt az igényes stílusra, így nagy változtatásokat nem is szabadott végrehajtani. A kiadó arculatához szorosan kapcsolódott a sorozat, tematikusan készítették a National Geographic tervezői ilyen nem túl bő lére eresztett, könnyen érthető, a műveltséget megalapozó könyveket. Csak alapinformációkat nyújtó, de átfogó képet adó életrajzi írások. Annak ellenére, hogy a National Geographic résztulajdonosa a hazai kiadónak, a magyar sorozat megjelenésébe nem nagyon szólt bele, „Mindig tesztoldalakat kértek, és mindig meg voltak elégedve a látvánnyal. De mint mondtam, nem nagyon tértünk el az eredeti látványtól.”, mondja Szentirmay Katalin, az egykori Geographia Kiadó tipográfusa. Valóban, a magyar arculat

nagyon hasonló az amerikaihoz, azonban vannak eltérések. A hazai könyvekhez (1. kép) a Bembo betűcsalád karaktereit használták, míg az eredetiben mászt találunk.

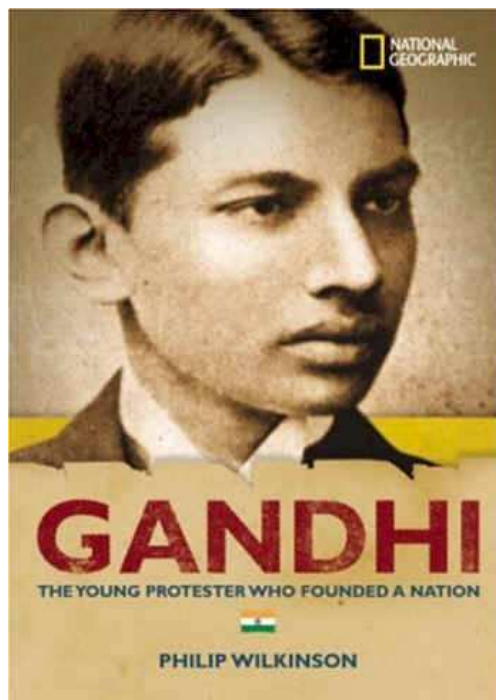

1.kép. A magyar sorozat borítója. Forrás: www.polc.hu

„Az én céloom mindig az volt, hogy nyugalmas oldalakat kapjunk végül, akkor is, ha többféle funkciójú szövegek vannak egy-egy oldalon. Tehát az egész könyv kétféle betűtípust tartalmaz: cél, hogy a kenyérszöveg különüljön el a képaláírásoktól és a kis címkékben megjelenő egyéb, kiemelt információcskáktól.” – vallja a tipográfus (Szentirmay, 2009). A kenyérszöveg egy szép, reneszánsz antikva. A Bembo család: talpas és gyönyörű a kurzívja, nyugodt a betűképe, jó erős a boldja. Kíválóan alkalmas egy oktató jellegű könyv szöveggé formálására, szolid, nem hivalkodó, amivel elvonná a az olvasó figyelmét a tartalomról, ugyanakkor talpas antikva lévén segíti a tekintet folyamatos vezetését, nem lassít az olvasásban. A többi szöveg pedig egy groteszk; a Helvetica, azáltal, hogy nincs talpa, teljesen más a hatása, mint az előzőnek, és ezzel el is érte a célját. Éppen az a feladata, hogy felkeltse az érdeklődést az elütő mivoltával, hogy „felhívja magára a figyelmet”, valamint, hogy lelassítsa az olvasás menetét, jobban rögzüljön, amit az olvasó ez által a betűtípus által lát, ugyanis az összefoglaló jellegű szövegek vannak ezzel szedve.

Az eredeti sorozat

Az Egyesült Államokbeli National Geographic Kiadó kiadásában jelent meg 2005-ben a már fentebb említett World History Biographies sorozat

2. kép. Gandhi: The Young Protester Who Founded A Nation (Series - National Geographic World History Biographies). Forrás: www.amazon.com

tagjaként a Gandhi: The Young Protester Who Founded A Nation (2.kép) című könyv, mely nem sokkal később magyar nyelven is olvashatóvá vált. A sorozat ezen tagja mind a többi eredeti tagtól, mind a honi fordítástól kissé eltér. Az amerikai sorozatban ugyanis a számos könyv arculatát tekintve globálisan megegyezik (a sorozat tagjai kétféle, de általánosságban hasonló mintára épülnek fel), de például az alkalmazott betűcsaládok nem ugyanazok mindegyiknél, a betűtípusok jobban kötődnek a témához, kapcsolódnak a címben szereplő személy karakteréhez, kidomborítani kívánt tulajdonságához vagy a történelmi kor jellegéhez, stílusához, mintegy vezetve az ifjú olvasó fantáziáját, hogy milyennek képzelje az adott szereplőt. Így például Marie Curie könyvének használt talpas antikvák egészen más hangulatot árasztanak, mint a Gandhi groteszk betűi.

Különbségek a két kiadás között

Nem így a hazai kiadásban, ahol az egyéb közölnivaló kifejezése a betűk által lekorlátozódik egy közös, általános jellemző kifejezésére, tekintve, hogy mind a négy könyv betűtípusa ugyanaz. A Bembo család betűi jól illenek a sorozathoz, azonban a tárgyalt történelmi szereplők egyénített

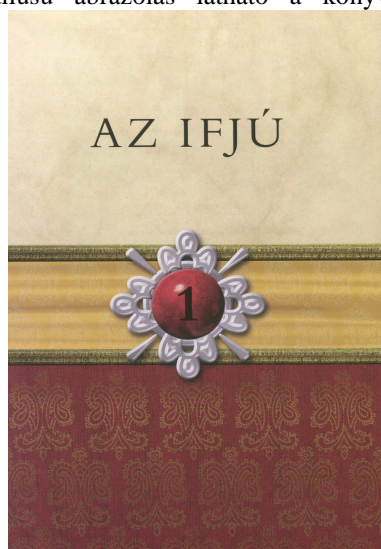
személyiségének kidomborítására nem adnak lehetőséget. A betűcsaládok különböző alkalmazása mellett a lefordított verzió további eltérése a különböző címelrendezés a borítón [és eleve a magyar címbe nem vették át az eredeti teljes egészében – az amerikai sorozatban a címszereplő neve után mindig kerül egy rövid magyarázat, bevezető még a címbe, mint az általam vizsgált mű eredetijének esetében is: „Gandhi: The Young Protester Who Founded A Nation”, (Gandhi: Az ifjú lázadó, aki megalapított egy nemzetet) (www.amazon.com)]. A magyar könyvek borítóján a kép alatt közvetlenül az író neve található, majd az immár lerövidített cím jól látható, nagy betűvel, legelső sorban pedig a hazai sorozat címét olvashatjuk kisebb betűvel, viszont vörös alapú sávval kiemelve. Ezzel szemben a National Geographic könyvein a kép alá a témául választott történelmi személy neve kerül hangsúlyosan az alcímmel, ami azonban már kevésbé van kiemelve és az alsó sorban az író neve látható megint kicsit nagyobb betűvel. Az amerikai sorozat borító-arculatai között van eltérés (talán, mert sokkal nagyobb számú), míg magyarban mind a négy könyv arculata megegyezik. Az eredeti fedőlap-arculatában két alaptípus figyelhető meg: az egyik, ahol az alapszín narancs és ezen sárga a cím, fehérek pedig a kisebb szövegek; a másik kategória pedig az átvett magyar típusa: bézs alapon vörössel a cím és késsel a kiegészítők.

Színek a sorozatban

Elsőként a borító színeit vizsgáltam: a fedélen minden esetben egy valóságshű, ugyanakkor az adott korhoz illő stílusú ábrázolás látható a könyv témájául

szolgáló történelmi alakról (a minta és a fordított változaton egyaránt, lévén ez változatlan maradt az eredetihez képest). Ez természetesen egész más jellegű Nagy Sándor és más Szent Johanna esetében

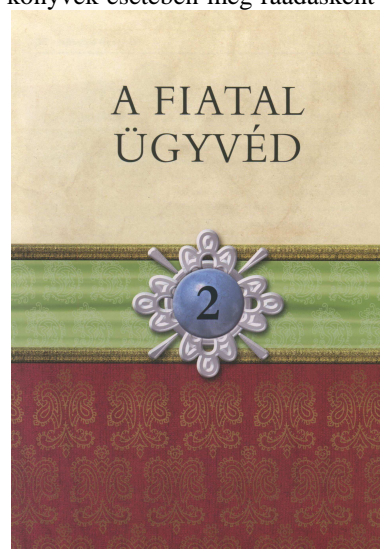
[magyar fordítására nem került sor, eredeti címe:

3. kép. Az első fejezet bevezető oldala
Forrás: Philip Wilkinson: Gandhi

Joan of Arc: The Teenager Who Saved Her Nation (www.amazon.com)]; az előbbinél egy torzó szobor van a képen, ami rögtön el is helyezi Nagy Sándort a történelemben, miszerint az antik világ nagy alakja volt, az utóbbi pedig egy festményt hordoz Szent Johannáról, így az olvasónak azonnal támad egy benyomása, még ha nem is ismeri az ábrázolt hölgyet, hogy olyan korban jeleskedett, amikor már a festészet volt az uralkodó vizuális kifejezési forma, ugyanakkor még festészet volt. Ezért is nagyon találó a fénykép Gandhiról a róla írt könyv borítóján, mert az ember (még a megcélzott fiatalabb korosztály is) menten egy viszonylag közelmúltbéli valakire fog asszociálni és eszébe sem jut például a középkorba képzelni. Ezenkívül a borítóképek mind előre vetítik, nagyon találóan, hogy milyen személyiségű a könyvszereplő, miben rejlik az ő megörökítésre méltósága, mire számítsunk – Szent Johanna például harci vértben, de glóriával a feje körül.

Gandhinak egy fiataalkori fényképéről kaphatjuk az első impressziót: szépiásított fotó; komoly, fiatal arcképe jól illik Gandhi életművéhez és a könyv hangulatához. Az arculat további színelemzése kapcsán meg kell jegyezni (amint fentebb már említettem), hogy a külföldi és a hazai borító eltéréseket tartalmaz, de színek szempontjából lényegileg azonos a kettő: a szépiás fotóval harmonizáló bézs alap és rajta egy sötétvörös árnyalattal a főcím, késsel az egyéb információk (a magyar borítón egy vörös sáv húzódik alul, amiben fehérrel olvasható a sorozat címe, az amerikairol ez hiányzik). A sötétkék és a mélyvörös jól láthatóan elkülönül az alapszíntől, felhívja a néző figyelmét a lényeges dolgokra (Szentirmay, 2009). A Gandhi-könyvek esetében még ráadásként hozzájárul ehhez

4.kép. A második fejezet bevezető oldala
Forrás: Philip Wilkinson: Gandhi

a hatáshoz a fotó és a bézs alap határán futó sárga csík, ami a National Geographic emblémához fűzi, vezeti a tekintetet. A könyv belsejében sok az ábra – az említett részben főleg eredeti fényképek Gandhi életéből egészen

gyermekkorától; da Vinci, Nagy Sándor és a

hozzájuk hasonlóan kevésbé dokumentált korban alkotó társaikról értelemszerűen inkább illusztrációk vannak, életük eseményeiről, találmányaikról. Visszatérve Gandhihoz – a könyv a fényképek mellett egyéb magyarázó, illetve díszítő illusztrációkat is tartalmaz, megragadva ezzel a gyerekek érdeklődését. A fejezetek bevezetésének külön díszített oldalt szenteltek a készítő – élénk színekkel, indiai mintákkal tarkítva (az alapmotívum ugyanaz, de a színek mindig eltérőek), hogy közelebb hozzák a hindu világot és az indiai kultúrát (3. és 4. kép).

Az általános lapszín a fehér, amin a kiemelt képek, szövegrészek leginkább látszanak, ezen kívül a fehér szín vezeti is az egybefüggő, folyamatos főszöveget. Ugyanakkor a kiemelt címkék, külön táblácskán levő extra információk színes alányomást kaptak, és egyben a betűjük is másféle, ezzel mutatván, hogy egyéb, a kenyérszövegen kívüli, megjegyzések vagy mondanók. A mintás/színes alapú hasábok válogatott érdekességeket hordoznak, ezzel az éppen csak lapozgató olvasók figyelmét is megragadják és a könyvhöz bilincselik. A lapok alján egy egységes, higgadtságot sugárzó, mindazonáltal figyelemfelkeltő színű sávban vannak kigyűjtve a lényeges, megjegyzésre szánt adatok, évszámok összegezve, demonstrálván az oktató szándékot. Ezen túl fejezetenként egy dupla oldal hangsúlyosabban illusztrált, mint a többi: a szegélyén minta fut végig, valamint a háttér is színes; ezeken a lapokon az adott korszak szignifikáns eseményeit vagy mozgatórugóit teszik hangsúlyosabbá, hogy az olvasó tovább elidőzzön ezeken az oldalakon, jobban áttanulmányozza (ha nem is tudatosan), és közelebb kerüljön a megértéshez, megjegyzéshez (Szentirmay, 2009).

Kiemelések

A valamilyen okból hangsúlyozásra ítélt szövegegységek (például cím, érdekesség, összegzés stb.) különböző módokon kerültek elkülönítésre. A könyv borítójának a betűtípusa: Bembo. A gerincen is ugyanez a család, csak bold, a hátsó borítón szintén csak Bembo, vagy bold, valamint itt a különböző színek is elkülönítik az egységeket – a sötétkék és a vörös színek és a cím/szövegtörzs váltakozik a tartalmak szétválasztására (a könyvről, magáról egy összefoglaló és annak keletkezési körülményeiről, a szerzőről, szakértőről). Kiemelések szövegen belül: Bembo italic, ettől elütő groteszk szöveg mindig Helvetica, Helvetica bold és kurzív kiemelésekkel. Ez a talpatlan, lineáris betűtípus kifejezetten alkalmas kiemelésre, mivel lassítja a nyomtatott szöveg olvasását, ezáltal nagyobb koncentráció, figyelem várható a befogadótól. Első kiemelés a szövegen belül a cím, amely ebben az esetben 40

pontos Bembo bold, de hogy ne váljon túl erőteljessé, „ne kiabáljon annyira”, csak 70% erősségű. Már kisebb méretű, mint a cím, de követéssel kiemelt a lead (a cím utáni kiemelt szöveg). Elüt a kenyérszövegtől, ez a célja, mert mást mond, bevezet, összefoglal, magyaráz, ezért nagyobb a fokozata és bold. Tartalmilag és formailag is elválik az utána jövő szövegtől. Kiemelés az előbb említett, színes címkéken levő extra információ. Más a font, más a betűképe és a fokozata is. Célja, hogy felhívja magára a figyelmet (Szentirmay, 2009).

A szövegeken belüli kurziválásnak is kiemelő szerepe van, amely mindig a kiemeltet részesíti nagyobb figyelemben, mivel a döntött betűk, kézíráshoz hasonló forma némileg nehezebben olvasható, lassítja a befogadást, viszont ezáltal erősíti: például egy cím, egy név vagy egy szövegek közötti idézet mindig kiemelődik ilyen módon a környezetéből.

Téma

A sorozat készítői fontosnak tartották, hogy a történelemben meghatározó szerepet játszó, pozitív képet sugárzó személyek kerüljenek a könyvekbe, lévén gyerekeknek íródtak kifejezetten ismeretterjesztő, oktató szándékkal, ez az arculatban is egyértelműen manifesztálódik. A betűk viszonylag nagy méretűek, nincs sok szöveg egy oldalon, de rendszeren ki van töltve a lap, megtöltve színekkel, képekkel, amik éppúgy tanulást – főleg a memorizálást – segítik, de az új ismeretek elsajátításában segédeszközök lehetnek. A sokféle színnel való figyelemfelkeltés valamint a könnyen érthető fogalmazási stílus, összegző egységek egyaránt az ifjabb közönség megszólítására irányuló igyekezetekről tesznek tanúbizonyságot (Szentirmay, 2009). Tehát a világtörténelem azon nagyjai közül választották ki a sorozatban szereplőket, akik nem csupán saját nemzetük számára jelentősek, hanem világszerte. Olyan nevek, amik ismerete hozzátartozik egy művelt ember tudáskészletéhez, melynek megalapozásához kiváló segítséget nyújt a National Geographic sorozata. Sajnálatos módon hazánkba csak négy képviselője jutott el, de rengeteg más országban is lefordították és nagy számban keltek el a könyvek.

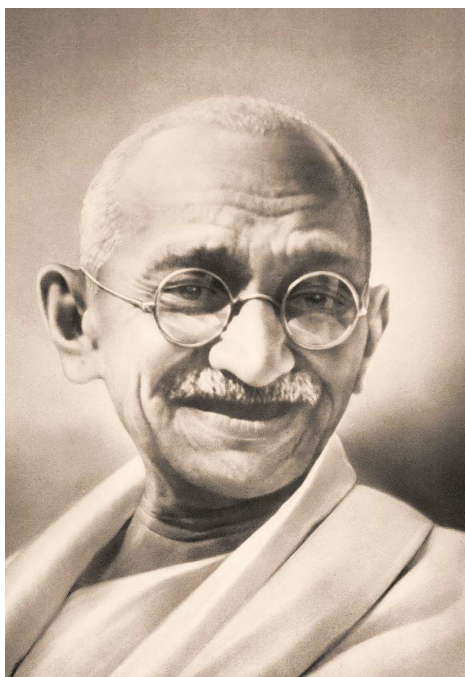
Gandhi a sorozatban

Gandhi

Mohandász Karamcsand Gandhi méltán került a könyvsorozatba. Életével és munkásságával példát állított az emberek elé, tettei még ma is hatással vannak a történelemre és az egész világra, ezért kiemelkedően fontos, hogy a gyerekek megismerjék

az életművét. Határozottan kiállt az elvei mellett és ezzel nagy eredményeket ért el. (5. kép).

A National Geographic soktagú sikersorozatát nemcsak magyarra, hanem számos más nyelvre lefordították, valamely országban az egész sorozatot, máshol csak egyes részeket, de Gandhiról szólót szinte minden országban átvették [a tartalmak mellett vannak országok, melyek a komplett arculatot is átvették, a használt betűcsaládokat és színeket maradéktalanul megtartva (Szentirmay, 2009)].

5. kép. Mahatma Gandhi. Forrás: www.teachnet.ie
Fotó: Fabian da Costa, 1930

Philip Wilkinson munkássága

A sorozat e könyvének szerzője, Philip Wilkinson igen rutinosnak mondható a szakmában, közel ötven műve jelent meg eddig. Az Egyesült Királyságban élő író Oxfordban tanult, a Corpus Christi College diákjaként. Kezdetben szerkesztő, majd áttér az írásra. Gyermekeknek szóló prózairodalom kiemelkedő szerzője, fő érdeklődési és alkotási köre a vallás, művészetek, építészet valamint a történelem (Wikipedia 2008). Gyermekek és felnőttek számára egyaránt ír könyveket, elsősorban történelmi eseményekről, személyekről valamint a vallási témákban – a *Gandhi: The Young Protestor Who Founded a Nation* talán éppen a kettőnek a keresztezése, hiszen Gandhi politikai tevékenységével sokat lendített India helyzetén, mondhatni, “megváltoztatta a történelmét”, ugyanakkor mélyen vallásos volt, törekvéseit is ilyen szellemben próbálta megvalósítani.

Szentirmay Katalin

Szentirmay Katalint, a magyar kiadás tipográfusát és borítótervének összeállítóját kérdeztem a könyvsorozatról. Tulajdonképpen, amit látunk, abban a formában, ahogy a kezünkben tartjuk, az mind az ő munkája. Eredetileg nyomdásznak tanult: először retust, reprodukciós fényképezést, majd a formakészítés technikáját sajátította el. A tipográfiát az évek során, az elvégzendő munkák alkalmával szerzett tapasztalatok útján sajátította el, gyakorlati úton, a könyvek készítése közben tanulta meg (Szentirmay, 2009). Lévén, egy műszaki szerkesztőnek még minden lépést tudnia kellett, mikor ő a pályáját elkezdte – komoly szakmai rutinnal és rengeteg tapasztalattal bír, így a vizsgált könyvsorozat is igényes, kiforrott munka.

Értékelés

A National Geographic világhírű sorozata, a World History Biographies – híres történelmi személyek életrajzát ismerteti – méltán jutott el a magyar könyvesboltokba is. A hazai kiadások (Életrajzok dióhéjban cím keretében jelentek meg) arculatában találunk kisebb változtatásokat az eredetihez képest, de a fő struktúra nemzetközinek mondható. Ajánlott 10 éves kortól a történelem iránti érdeklődés felkeltésére, a könyvek sok színnel, nagy betűmérettel kifejezetten gyermek olvasóknak készültek.

Hivatkozások

Szentirmay Katalin tipográfussal – az Officina '97
Kiadó munkatársával készített interjú, 2009
Wilkinson, Philip: *Gandhi*, Graphia Kiadó,
2006. pp.13., pp.28.

URL:

Wikipedia (2008) *Philip Wilkinson*. Legutolsó
frissítés: 2008. november 17.

http://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Wilkinson
Wilkinson, Philip: *Gandhi*, Polc.hu könyvruház:
<http://www.polc.hu/konyv/gandhi/186320/>

Wilkinson, Philip: *Gandhi: The Young Protestor
Who Founded A Nation* (National Geographic
World History Biographies), 2005

<http://www.amazon.com/gp/product/images/0792236475>

Williams, Fiona: *A Person of Hindu Faith:
Mahatma Gandhi*
[http://www.teachnet.ie/fwilliams/2006/images/
Gandhi1.jpg](http://www.teachnet.ie/fwilliams/2006/images/Gandhi1.jpg)